

Darovita djeca u sustavu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

Krasniqi, Lirijana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:555612>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-27**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ**

**LIRIJANA KRASNIQI
ZAVRŠNI RAD**

**DAROVITA DJECA U SUSTAVU RANOG I
PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA**

Zagreb, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Lirijana Krasniqi

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Darovita djeca u sustavu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja

MENTOR: doc.dr.sc. Adrijana Višnjić Jevtić

Zagreb, 2021.

Sadržaj

SAŽETAK	1
SUMMARY	2
UVOD	3
1. TKO JE I ŠTO JE DAROVITO DIJETE?	4
1.1. Definicija darovitosti	4
1.2. Osnovne sastavnice darovitosti	6
1.2.1 Sposobnosti	7
1.2.1.1. Verbalno-lingvistička inteligencija	8
1.2.1.2. Logičko-matematička inteligencija	8
1.2.1.3. Vizualno-spacijalna inteligencija	8
1.2.1.4. Glazbeno-ritmička inteligencija	9
1.2.1.5. Tjelesno-kinestetička inteligencija	9
1.2.1.6. Intrapersonalna inteligencija	9
1.2.1.7. Interpersonalna inteligencija	10
1.2.2 Osobine ličnosti	10
1.2.3 Kreativnost	11
2. OSOBITOSTI DAROVITE DJECE	12
2.1. Prepoznavanje i identifikacija darovite djece	13
2.2. Rani pokazatelji darovitosti: od 8. do 36. mjeseca	15
2.3. Predškolske godine: od 3. do 7. godine	15
2.4. Razlike između bistrog i darovitog djeteta	17
2.5. Karakteristike darovite djece	19
2.5.1. Slika o sebi	20
3. MITOVI I PREDRASUDE O DAROVITOSTI	21
4. OSNOVNE POTREBE DAROVITOG DJETETA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU	23
5. PROGRAMI ZA DAROVITU DJECU	25
6. ULOGA ODGOJITELJA U ODGOJU I OBRAZOVANJU DAROVITOG DJETETA	27
ZAKLJUČAK	29
LITERATURA	30

SAŽETAK

Darovita su djeca ona djeca koja imaju znatno razvijenije sposobnosti i potencijale u odnosu na svoje vršnjake. Djeca koju karakterizira darovitost trebaju razne poticaje kako bi maksimalno iskoristili svoje sposobnosti. Na taj se način, osim ostvarivanja dobrobiti za samo dijete, ostvaruje dobrobit i za cjelokupno društvo. Darovitost je, drugim riječima, sklop osobina, visoko iznadprosječnih, općih ili specifičnih sposobnosti; visok stupanj kreativnosti i motivacije što omogućuje razvijanje posebnih kompetencija i dosljedno postizanje iznadprosječnog postignuća u jednom ili više područja. Ovisno o području djetetove darovitosti, osobine se darovite djece razlikuju. U nastavku rada analiziraju se mitovi i stvarnosti po pitanju potencijalno darovite djece i njihovog kvocijenta inteligencije. Kreativnost, sposobnost i osobina ličnosti splet je triju sastavnica na koje uvjetuje darovitost. No, identificirajući darovitost, nije opravdano tražiti prisutnost sva tri faktora u fazi potencijalne nadarenosti. Razni rani pokazatelji, poput tih da dijete s lakoćom sastavlja slagalice namijenjene starijoj djeci te se sjeća složenijih događaja i opisuje ih nakon duljeg vremena s jasnim detaljima i slično, mogu biti indikatori za potencijalu darovitost djeteta. Iako dijete pokazuje potencijalnu darovitost u određenom području, nije isključeno da će u nekim drugim područjima zaostajati za većinom svojih vršnjaka. Djeca koja pokazuju samo neke od navedenih osobina možemo ubrojiti u „bistru djecu“, od kojih se neki, uz povoljne nasljedne osobine i odgojne utjecaje, mogu razviti u nadarenu djecu. U radu je sastavljen popis koji pomaže odgojiteljima u razlikovanju bistrog djeteta od nadarenog djeteta. Pojam slika o sebi vrlo je važan za svakog pojedinca te tako i za nadarenu osobu, a razna istraživanja dokazuju kako darovitost nije nužno popraćena pozitivnom slikom o sebi. S obzirom na to da darovita djeca imaju posebne osobine, time zahtijevaju i posebne odgojno-obrazovne potrebe. Istaknuto je kako značajnu ulogu u odgoju i obrazovanju darovite djece imaju upravo odgojitelji.

Ključne riječi: darovita djeca, odgojitelji, odgojno-obrazovni proces, karakteristike darovitog djeteta, sastavnice darovitosti

SUMMARY

Gifted children are the children who have significantly more developed abilities and potentials compared to their peers. Children who are characterized by giftedness need various incentives in order to make the most of their capabilities, so in this way and in addition to achieving well-being for the child itself, prosperity is also gained for the whole society. Giftedness is, in other words, a set of attributes of highly above-average general or specific abilities, a high degree of creativity and motivation that enables the development of special competencies and consistent attainment of high-level accomplishments in one or more areas. Depending on the area of a child's giftedness, the characteristics of gifted children vary.

In the next part of the paper, the myths and the realities considering potentially gifted children and their IQs are being analysed. Creativity, ability and personality trait are a combination of three components, which condition giftedness, yet while identifying this notion, it is not justified to seek the presence of all three factors in the phase of potential giftedness.

Various early indicators such as the situation when a child easily puts together puzzles intended for older children and remembers more complex events, describing them with clear details even after a considerable amount of time has passed, and similar examples can be signals of a child's potential giftedness. Although a child may show potential talent in a certain domain, one should not exclude the possibility that in some other areas he or she will lag behind most of their peers. Children who show only some of the features of a potentially gifted child can be referred to as "bright children", some of whom, with favourable hereditary traits and educational influences, may develop into gifted children. A list has been compiled to help educators distinguish a bright child from a gifted child. The concept of oneself is very important for each individual and thus for a gifted person as well, and various studies prove that giftedness is not necessarily accompanied by a positive image of oneself. Given the fact that gifted children possess a special set of characteristics, they therefore require particular educational needs, and it is educators who have a significant role in the upbringing and education of gifted children.

Keywords: gifted children, educators, educational process, characteristics of a gifted child, components of giftedness

UVOD

Razdoblje djetinjstva, kao i predškolska dob, imaju veliki značaj u životu pojedine osobe kako bi iskazala darovitost. Iskazivanje nekih karakteristika darovitosti u ranom djetinjstvu, tijekom predškolske dobi, kao i na početku školovanja, ne može se smatrati sigurnim pokazateljem da će dijete i tijekom svog kasnijeg života biti darovito. S druge strane, ni izostanak iskazivanja karakteristika darovitosti u ovome uzrastu ne može se uzeti kao pouzdan znak da takvo dijete neće kasnije pokazivati darovitost u nekom području. Stoga se za djecu rane i predškolske dobi koristi naziv „potencijalno darovito dijete“ (Cvetković-Lay, 1998).

Potencijalnu darovitost djeteta čine genetske predispozicije koje omogućavaju bolje i više razvijanje određenih sposobnosti kod pojedinca. Međutim, hoće li se te sposobnosti razviti više ili ne, ovisi o okolnim čimbenicima kojima je dijete izloženo. Između potencijalne darovitosti i same darovitosti, nalazi se veliki prostor odgojnih utjecaja o kojima u velikoj mjeri ovisi koliki će dio potencijala biti iskazan kroz iznadprosječna postignuća koja određuju darovitost pojedinca. Bez obzira pokazuje li dijete karakteristike darovitosti, svako pojedino dijete trebati tretirati kao potencijalno darovito dijete i osigurati mu odgoj i obrazovanje koje će do najviših mjera poticati razvoj svih njegovih potencijala (Cvetković-Lay, 1998).

Darovitost je širok pojam. Da bi osobe u djetetovoj okolini uočile prve naznake darovitosti, potrebno je imati dovoljno vremena i strpljenja za promatranje na različitim područjima razvoja. Odgojitelj je, kao stručna osoba, vrlo bitan kako bi pravilno protumačio djetetove sposobnosti i potencijale (von Krafft, T., 2008).

U nastavku rada govorit će se o tome tko je to darovito dijete te o samoj definiciji darovitosti. U prvoj cjelini rada navest ću i objasniti osnovne sastavnice darovitosti. U drugoj ću cjelini navesti razne karakteristike darovite djece. Također, dat ću popis savjeta koji pomažu odgojiteljima u prepoznavanju darovite djece mlađe i predškolske dobi. U trećoj cjelini pisat ću o mitovima i predrasudama o darovitoj djeci. U četvrtoj cjelini navest ću i opisati programe za darovitu djecu, a u petoj cjelini osnovne potrebe darovitog djeteta u odgojno-obrazovnoj ustanovi koje su vrlo

bitne kako ne bi došlo do neprimjerenih ponašanja od strane djeteta zbog nezadovoljavanja tih potreba. Za kraj ću govoriti o ulozi odgojitelja u odgoju i obrazovanju darovitog djeteta.

1. TKO JE I ŠTO JE DAROVITO DIJETE?

Darovito dijete ili potencijalno darovito dijete je ono koje hoće, ali i može znati više. Da bi odgojitelji mogli raditi s darovitom djecom, najprije ih moraju znati uočiti među ostalom djecom, odnosno prepoznati osobnosti djece koje ukazuju na njihovu darovitost. Ono što uvelike otežava uočavanje tih osobnosti jest to što je svako dijete, bilo predškolskog ili školskog uzrasta, jedinstveno te svatko ima svoje specifičnosti (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998). Prema Cvetković-Lay i Sekulić Majurec (1998) odgojitelji kao darovitu djecu uvijek izdvajaju onu djecu koja mnoge stvari rade prije, brže, uspješnije i drukčije od svojih vršnjaka, a koja pri tome imaju i bolja i viša postignuća. Također, autori u identifikaciji od strane odgojitelja bilježe da „darovito dijete prije većine..., da darovito dijete uvijek više od svojih vršnjaka..., da darovito dijete uvijek brže od svih..., da darovito dijete uspješnije od svojih vršnjaka..., da darovito dijete najčešće drukčije od drugih...“ (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998).

1.1. Definicija darovitosti

Cvetković-Lay (2002) navodi kako je „darovito dijete“ širok pojam te ne znači svakom pojedincu jednako. No, to ne smanjuje činjenicu da govoreći o darovitima zapravo mislimo na izuzetno razvijene potencijale i sposobnosti. Gledajući širu sliku, gotovo svako dijete ima posebne potencijale i sposobnosti, a cilj je odgojno-obrazovnog procesa poticati svu djecu na što više mogućih načina. Potencijalno darovita djeca su ona djeca koja iskazuju visoke sposobnosti u nekoliko područja ili unutar jednog uskog područja razvoja. Darovitost je moguće definirati na razne načine, a trenutno se u znanstvenom svijetu koristi otprilike 140 definicija od kojih je jedna

ta da je: „Darovitost sklop osobina koje omogućuju pojedincu da dosljedno postiže izrazito iznad prosječan uradak u jednoj ili više aktivnosti kojima se bavi“ (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998, str. 15). Definicija darovitih pojedinaca koju smo prihvatili upućuje na spoznaju da takva djeca posjeduju izuzetne sposobnosti u nekoliko područja: intelektualno, kreativno, akademsko, socijalno te psihomotoričko područje. Dok pojedina djeca mogu pokazivati bilo koju moguću kombinaciju (George, 2003).

Darovitim se djetetom smatra ono koje očituje iznimne potencijale u jednom ili više područja:

1. Opće intelektualne sposobnosti
2. Specifične školske sposobnosti
3. Kreativne ili produktivne sposobnosti
4. Sposobnost vođenja i rukovođenje
5. Umjetničke sposobnosti i vještine
6. Psihomotorne sposobnosti

(Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998:18)

Darovitost obuhvaća način i kvalitetu mišljenja i pamćenja, umjetničku osjetljivost, kreativnost, socijalnu prilagodljivost, tjelesnu spretnost i neke mehaničke sposobnosti. Iz navedenog je vidljivo da je darovitost širi pojam od natprosječnih intelektualnih sposobnosti (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998).

Stručnjakinja Winner (1996) navodi kako se pod terminom darovita djeca podrazumijevaju ona koja imaju atipične osobine u odnosu prema ostaloj djeci:

- Prijevremena razvijenost – Darovita djeca počinju ovladavati određenim područjem prije prosjeka svojih vršnjaka. Između ostalog, napreduju brže u nekim područjima od prosječnog djeteta njihove dobi s obzirom na to da im ovladavanje vještinama u tim područjima ide mnogo brže i lakše.
- Inzistiranje da „sviraju“ po svom – Darovita djeca ne samo što „upijaju“ brže od prosječne djece, već i uče na kvalitativno različit način. Odrasla osoba njima nudi minimum svoje pomoći ili potpore kako bi ovladali područjem svog intenzivnog interesa, a veći dio vremena darovita djeca uče samostalno. Učeći otkrivaju razne novosti i pospješuju svoja znanja te im je to uzbuđljivo i

motivirajuće i tjera ih korak dalje u učenju i ovladavanju materijom koja je predmet njihova interesa.

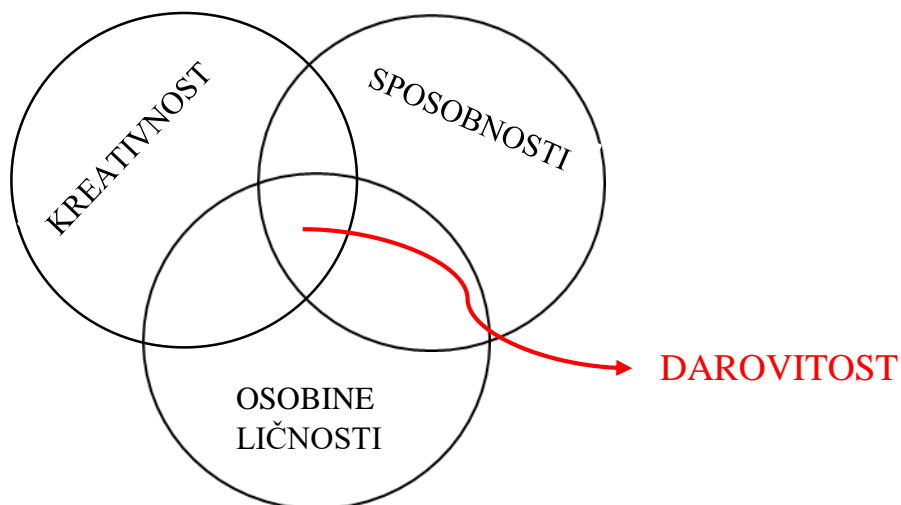
- Žar za svladavanjem – Darovita djeca očituju intenzivan, opsesivan interes; sposobnost snažnog usredotočenja na ono što je predmet interesa te strast, zanos u njegovu ovladavanju.

1.2. Osnovne sastavnice darovitosti

Poznato je da darovitost uvjetuje pogodan splet triju sastavnica: kreativnosti, sposobnosti i osobina ličnosti. Potencijalnu darovitost čine dobri naslijeđeni potencijali i povoljan utjecaj okoline koji dovode do razvoja znanja i vještina koji trebaju biti razvijeniji nego u većine djece. Ovisno o nizu činitelja ovisi hoće li se potencijalna darovitost jednoga dana iskazati i kao produktivna darovitost, odnosno manifestna. Neki od činitelja su poticajna okolina, kreativnost te neka svojstva djetetove ličnosti kao naprimjer: motivacija, specifična usmjerenost na zadatak i slično. Ti činitelji u kombinaciji s visoko razvijenim sposobnostima mogu proizvesti produktivnu darovitost, odnosno natprosječne uratke u određenim aktivnostima (Cvetković-Lay, 2002). Troprstenasta koncepcija darovitosti prihvaćena je u određenju produktivne darovitosti koju uvjetuju tri osnovne skupine:

- Iznadprosječno razvijene sposobnosti
- Osobine ličnosti
- Kreativnost

Mjesto gdje se ove tri skupine međusobno preklapaju, tvori prostor u kojem se iskazuje darovitost u specifičnim područjima aktivnosti (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998).

Slika 1: **Troprstenasta definicija darovitosti** (Cvetković, Lay, Sekulić Majurec, 1998, prema: Renzulli i Reis, 1985)

Čudina-Obradović (1990) navodi kako poznavanje svakog pojedinog prstena daje vrlo složenu sliku njihova razvoja, međusobnog odnosa i važnosti. Kreativnost, sposobnosti i osobine ličnosti, tri su prstena koja nisu iste konstantnosti – sposobnosti su najmanje podložne promjenama, a kreativnost i motivacija su faktori koji se mijenjaju tijekom vremena. Stoga, identificirajući nadarenost, nije opravdano tražiti prisutnost sva tri faktora u fazi potencijalne nadarenosti. Vrlo je poznato da će se kod darovite djece primijetiti i identificirati visoka sposobnost, no motivacija će se postepeno razvijati, stoga faktori okoline imaju važnu ulogu.

1.2.1 Sposobnosti

U opće intelektualne sposobnosti i specifične sposobnosti svrstavaju se neke izrazitije razvijene sposobnosti koje darovitoj djeci omogućuju postizanje značajno iznadprosječnih uradaka.

Postoji mnogo podjela ljudskih intelektualnih sposobnosti. Jednoj od podjela nešto je drukčije pristupio poznati psiholog Howard Gardner koji je 1983. godine objavio knjigu pod nazivom *Frames of Mind* u kojoj je istaknuo sedam vrsta inteligencije. Gardner napominje da svako ljudsko biće može poznavati svijet kroz sljedeće sposobnosti: jezik, logiku i matematiku, prostorno opažanje, glazbu, pokret, razumijevanje drugih i razumijevanje sebe. Gardner također smatra da

svaka osoba može imati mješavinu svih ovih inteligencija, no svaka inteligencija može se javiti u različitom intenzitetu. Ako se neka od tih inteligencija pojavi u značajno većem intenzitetu, to onda upućuje na darovitost u određenom području (Diamond i Hopson, 2006).

1.2.1.1. Verbalno-lingvistička inteligencija

Verbalno-lingvistička inteligencija iskazuje se kroz bogat rječnik te brzu i laku manipulaciju riječima. To podrazumijeva bogatstvo rječnika i sposobnost služenja riječima u usmenom i u pismenom izražavanju (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998). Postoje razne igre i sredstva za poticanje verbalno-lingvističke inteligencije poput čitanja i prepričavanja slikovnica, enciklopedija i slično. Poželjno je verbalno komentiranje onoga što dijete vidi, igre dovršavanja riječi i rečenica, dramatizacije i lutkarske improvizacije (Kubelka, R., 2013).

1.2.1.2. Logičko-matematička inteligencija

Logičko-matematička inteligencija obuhvaća vještine rješavanja problema i apstraktnog mišljenja. Ona djeca koja imaju izraženije sposobnosti u ovom području brže će, prije i lakše od ostale djece, manipulirati apstraktnim pojmovima i zamislima, ali i brojevima i količinama (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998). Razne igre i sredstva kojima se može poticati logičko-matematička inteligencija su pitalice i zagonetke, igre trgovanja – količinski odnosi, igre mjerenja – visina, težina i širina, istraživačke aktivnosti i slično (Kubelka, R., 2013).

1.2.1.3. Vizualno-spacijalna inteligencija

Vizualno-spacijalna inteligencija iskazuje se kroz sposobnost snalaženja u prostoru te transformaciju i stvaranje prostornih predodžba. Lakoća slaganja teških slagalica kao i lakoća snalaženja i rješavanja problema u prostoru, kreiranje i građenje objekata od kocaka i sličnog gradbenog materijala jedan je od pokazatelja veće razvijenosti ove vrste inteligencije kod djece (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998).

1.2.1.4. Glazbeno-ritmička inteligencija

Glazbeno-ritmička inteligencija iskazuje se kroz smisao za glazbi i ritam. Djeca s razvijenom ovom vrstom inteligencije često udaraju ritam nekih melodija ili pjevaju sama za sebe. Neki od pokazatelja veće razvijenosti ove inteligencije su ta da djeca zapažaju najrazličitije zvukove u okolini, imaju sposobnost prepoznavanja ritma i teme u glazbi, te dijelova melodije, bolje pjevaju te se kvalitetnije ritmički i glazbeno izražavaju na njima dostupnim udaraljka i glazbenim instrumentima (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998). Neke su od igara i sredstava za poticanje glazbeno-ritmičke inteligencije igre sviranja po vlastitom tijelu, prepoznavanje instrumenata prema zvuku, igre pamćenja i ponavljanja zvučnih i pokretnih uzoraka i slično (Kubelka, R., 2013).

1.2.1.5. Tjelesno-kinestetička inteligencija

Tjelesno-kinestetička inteligencija iskazuje se kroz sposobnost izvođenja i usklađivanja pokreta tijela. Sposobnosti ove inteligencije posebno su izražene u izvođenju pojedinih sportskih aktivnosti. Djeca koja imaju razvijeniju ovu vrstu inteligencije pokretom reaguju na različite glazbene i verbalne poticaje, iskazuju nevjerojatnu okretnost i spretnost u pokretima ili pri manipuliranju predmetima (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998). Igre i sredstva kojima se može poticati tjelesno-kinestetička inteligencija taktilne su igre dlanovima, stopalima i tijelom, zadatci s trčanjem, manipulativne igre gađanjem, ubacivanjem i slično (Kubelka, R., 2013).

1.2.1.6. Intrapersonalna inteligencija

Intrapersonalna inteligencija iskazuje se u boljem razumijevanju i sebe i svojih potreba. Djeca koja imaju razvijeniju ovu vrstu inteligencije imaju izraženije razumijevanje svojih potreba, svojih sposobnosti, osobina ličnosti i slično (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998). Navode se razne igre i sredstva koje pomažu u poticanju intrapersonalne inteligencije, a to su uređen prostor – osama, gdje se dijete može povući ako mu je to potrebno, osobni album/osobna djetetova mapa, ilustracije različitih osjećaja, lutkarske improvizacije povezane s iskazivanjem emocija i slično (Kubelka, R., 2013).

1.2.1.7. Interpersonalna inteligencija

Interpersonalna inteligencija iskazuje se u boljem razumijevanju drugih ljudi te njihovih potreba. Djeca koja imaju razvijeniju ovu vrstu inteligencije osjetljiva su za potrebe i osjećaje drugih, više skrbe o drugima, pomažu u rješavanju sukoba, vrlo su često vođe u skupini (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998). Razne igre i sredstva koje pridonose poticanju interpersonalne inteligencije su: izrada knjige pravila ponašanja s crtežima, istraživanje drugih kultura; razne simboličke igre pomaganja poput: liječnika, vatrogasca, policajca, interaktivne ploče „Tko je u vrtiću“, pružanje mogućnosti sudjelovanja u organiziranju aktivnosti ili pripremi aktivnosti donošenjem sredstava (Kubelka, R., 2013).

1.2.2 Osobine ličnosti

Uočeno je da visokorazvijene sposobnosti nisu dovoljne kako bi se iskazala darovitost. Stoga su istraživači uočili da daroviti pojedinci imaju i neke specifične osobine ličnosti. Prema tome, osobine ličnosti svrstane su u osnovne sastavnice darovitosti.

Prema Cvetković-Lay (1998), specifičnoj motivaciji za rad koju pokazuju daroviti pojedinci, pridaje se najveći značaj osobina ličnosti koje pridonose iskazivanju darovitosti. Ona se iskazuje u izričitoj usmjerenosti prema cilju u aktivnosti koja je, usto, predmet njihovog specifičnog interesa, kao i njihova iznimna radna energija.

Čudina-Obradović (1990) navodi da su opće osobine ličnosti darovite djece prepoznatljive i vrlo poznate odgojiteljima jer ih darovita djeca pokazuju već u predškolskoj dobi. Neke od osobina ličnosti u darovite djece su: pozitivna slika o sebi, samopouzdanje, samopoštovanje, postavljanje visokih ciljeva, osjećaj vlastite vrijednosti, odsutnost straha od kritike i postavljanje visokih standarda vlastitog rada.

Dakle, navedene osobine ličnosti – posebno specifično područje interesa, specifična motivacija za rad kao i specifičan način doživljavanja sebe, vrlo su važni i potrebni kako bi se darovitost iskazala u iznimnim postignućima. Postoje ljudi koji su imali dobar potencijal iz kojih su se mogle razviti neke visokorazvijene sposobnosti, ali to se nije dogodilo jer tijekom odrastanja nisu razvili osobine ličnosti koje bi poduprle stalni razvoj njihovih sposobnosti. Stoga je vrlo važno pružiti djeci, osim raznolikog iskustva koje potiče razvoj njihovih sposobnosti, odgovarajuću potporu u razvoju

osobina ličnosti jer one pridonose razvoju njihove darovitosti i pridonose iznadprosječnim postignućima (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998).

1.2.3 Kreativnost

„Divergentno mišljenje“ pojam je koji je od kreativnih vještina prvi nastao u izučavanju kreativnosti. Navedeni je pojam aktivnosti svijest koja se javlja u zadacima u kojima ne postoji samo jedno točno rješenje. Pomoću divergentnog mišljenja pojedinac, između velikog broja različitih rješenja, odabire rješenje koje je sam stvorio, proizveo, smislio. Ovakav proces stvaranja novih, prije nepostojećih rješenja određenih problema, glavni je element u kreativnom ponašanju (Čudina-Obradović, M., 1990).

Čudina-Obradović (1990.) navodi kako je kreativni proizvod, čiji je rezultat misaonog procesa originalan, primjenjiv te često posjeduje eleganciju najjednostavnijeg rješenja. Novost, odnosno originalnost te valjanost, odnosno funkcioniranje, u praksi dva su najčešća kriterija za mjerenje stupnja kreativnosti ideje ili proizvoda.

Postoji mnogo skladatelja, slikara, pisaca, znanstvenika i glazbenika koji su imali visokorazvijene sposobnosti, no zašto u moru svih njih iskaču Mozart, Da Vinci, Columbo, Pogorelić? Razlog je u tome što su prethodno navedene osobe dale nešto novo, drukčije od ostalih; originalno. Bili su kreativni, a još k tome, zahvaljujući svojoj osobini, stvorili su nešto novo po čemu ih pamtimo kao darovite. Zahvaljujući spoznaji da od darovitih pojedinaca pamtimo one koji si imali originalne ideje, kao jedna od bitnih sastavnica darovitosti počela se promatrati upravo kreativnost (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998).

Za manifestiranje kreativnosti, bitno je nekoliko karakteristika – karakteristike ličnosti (samopouzdanje, pozitivna slika o sebi, odsutnost osjećaja manje vrijednosti); emocionalna sigurnost (nezavisnost u mišljenju, odsutnost straha od neuspjeha, spremnost na rizik); razigranost, znatiželja, interes, otvorenost za novo i drukčije; poznavanje i upotreba tehnika divergentnog mišljenja; široka i produbljena specifična baza znanja; transfer divergentnih tehnika na realan problem unutar specifične baze znanja (Čudina-Obradović, M., 1990).

2. OSOBITOSTI DAROVITE DJECE

Prema Cvetković-Lay i Sekulić Majurec (1998) mnogi autori, koji se bave potencijalnom darovitošću djece rane i predškolske dobi, smatraju da je razviti kod odgojitelja sposobnost uočavanja i početnog dijagnosticiranja darovitosti kod djece jedna od bitnijih zadaća obrazovanja za rad s darovitima. Stoga izrađuju podsjetnike za odgojitelje, odnosno kontrolne liste u kojima se nalazi popis mogućih prepoznatljivih osobina darovite djece predškolske dobi. Liste su vrlo korisne odgojiteljima jer im pružaju pomoć u prepoznavanju darovitosti, a najviše su korisne onima koji se tek susreću s darovitošću.

Autorice Cvetković-Lay i Sekulić Majurec (1998), prema Karnesu i Johnsonu (1991), navele su jednu kontrolnu listu koju je poželjno koristiti samo kao opći podsjetnik na što treba obratiti pozornost pri promatranju djeteta u procesu identificiranja darovitosti, no nikako kao opće pravilo.

U podsjetniku za odgojitelje darovite djece mlađe dobi – Darovito dijete, stoji da su darovita djeca:

- Zdravija su i tjelesno često naprednija
- Puna energije; često im treba manje sna
- Živahna i zainteresirana za različite stvari
- Znatiželjnija, postavljaju „zrelija“ pitanja
- Uče brže i pamte s manje ponavljanja
- Imaju širok temelj općih znanja
- Imaju bogatiji rječnik
- „Gladna“ znanja i stalno nešto uče
- Iskazuju istančan interes za knjige i često već u ranoj dobi nauče čitati
- Mnogo su ustrajnija u izvršavanju zadataka
- Pažljivija i zapažaju više detalja
- Imaju veći raspon pozornosti
- Fleksibilnija su, brže se prilagođavaju novim situacijama i stabilnije se ponašaju

- Neovisnija su i manje pokoravaju pravilima
- Osjetljivija na nepravdu
- Mogu biti talentirana u nekoliko područja – socijalnom, umjetničkom, intelektualnom, tehničkom, kreativnom

(Cvetković-Lay, Sekulić, Majurec, 1998, str. 32)

Naravno, ove liste nisu potpune te im je moguće dodati još cijeli niz osobitosti koje iskazuju darovita djeca, no predugi popis više zbunjuje odgojitelje nego što im pomaže. Stoga je vrlo bitno ponovno naglasiti da se kontrolne liste koriste samo kao podsjetnici, odnosno kao osnova za usmjeravanje pozornosti u promatranju djece. Također, naglašava se da mnogo navedenih osobina iskazuju sva djeca, ali je kod darovite djece izraženije i javlja se u većem broju (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998).

Osim navedenih zapaženih osobina, darovita djeca uče brže i lakše kada su zainteresirana, imaju iznimne sposobnosti pri učenju, zadržavanju i upotrebi znanja. Pri rješavanju problema rabe potrebno znanje i superiorne vještine rezoniranja, a njihov govor uključuje napredan rječnik koji prikladno rabe u složenim jezičnim strukturama. Također, ona pokazuju zanimanje za izvanškolska znanja i imaju posebne hobije (Vlahović-Štetić, 2002, str. 44).

2.1. Prepoznavanje i identifikacija darovite djece

Poznato je da bez sustavne, organizirane i vrlo intenzivne brige okoline nema razvoja nadarenosti. Vrlo je važno uočavanje znakova i signala da je pojedino dijete naročito sposobno radi pokretanja okoline na organiziranje povoljnih uvjeta razvoja i konstrukciju takozvane „potporne mreže talentu“. Prvi korak u razvijanju darovitosti je opažanje signala koji označavaju dječje potencijale za postizanje neobično visokih rezultata u određenom području (Čudina-Obradović, M., 1990).

Čudina-Obradović (1990) navodi kako s obzirom na to da je za razvoj darovitosti najznačajnija stepenica uočavanje i prepoznavanje znakova sposobnosti, tu možemo razlikovati više oblika ili stupnjeva angažiranosti okoline koji imaju različite utjecaje na razvoj darovitosti.

1. Opažanje znakova darovitosti započinju sami roditelji djeteta već u prvoj godini njegova života. Kod djeteta mogu opaziti da naročito živahno reagira na neke karakteristike okoline poput zvuk, boju, neke socijalne situacije, oblik i sl.
2. Prepoznavanje znakova darovitosti je pretvaranje znakova mogućih visokih sposobnosti u određene signale za akciju. „Bavljenje“ djetetom, odnosno sustavno i planirano bogaćenje dječjeg iskustva te organiziranje složenijih obrazovnih situacija u skladu s rastućim mogućnostima djeteta, jedan je od najčešćih oblika reagiranja okoline na prepoznavanje znakova darovitosti.
3. Identifikacija je utvrđivanje jesu li uočeni i prepoznati signali doista znakovi razvijenije sposobnosti od strane stručnjaka te hoće li dijete profitirati od sustavnog i intenzivnog programa razvoja ili je možda takav program nametnut i neprimjeren dječjim sposobnostima. Identifikacija je vrlo složen i kompleksan postupak jer se u tom trenutku odlučuje o djetetovoj daljnjoj sudbini razvoja darovitosti.
4. Etiketiranje djece obično je popratno uz identifikaciju jer se tako pojedino dijete svrstava u jednu kategoriju stereotipnih karakteristika.

(Čudina-Obradović, M, 1990)

Smatra se da je identifikacija darovitosti važna i potrebna ako se u ranoj dobi djeteta primjećuju znakovi visoke specifične opće sposobnosti. Za takvu djecu je vrlo bitno rano razvijanje specifične baze znanja te je stoga nužna rana identifikacija i uključivanje u specifični obrazovni program. Suprotno tome, za djecu koja nemaju izrazito diferencirane visoke opće sposobnosti, nije potrebna rana formalna identifikacija kao ni rani specifični program obrazovanja. U tom je slučaju dovoljno prepoznavanje darovitosti kako bi se moglo raditi na njihovu razvijanju, a usto, izbjegava se formalna identifikacija i negativno etiketiranje djeteta (Čudina-Obradović, M., 1990).

Međutim, uz identifikaciju, naročito u ranoj dobi djece, postoje dvije opasnosti – forsiranje i etiketiranje djeteta. Radi neadekvatne i pretjerane reakcije djetetove okoline na njegovu darovitost, forsiranje je izvor negativnih posljedica za darovito dijete. Etiketiranje, također, može imati negativne posljedice na darovitog pojedinca zbog posljedica obilježavanja i izdvajanja djeteta u njegovoj okolini (Čudina-Obradović, M., 1990).

2.2. Rani pokazatelji darovitosti: od 8. do 36. mjeseca

Razdoblje od 8. do 36. mjeseca razdoblje je brzih i velikih promjena u razvoju. Već se u tada počinju razvijati sposobnosti i talenti; osobine ličnosti izranjaju na površinu, a individualne vještine i mogućnosti postaju uočljivije. Razvoj jezičnih sposobnosti i samopoimanja za većinu djece tijekom ovog razdoblja ima veliku važnost. No, za djecu koja su izuzetno napredna u motoričkom razvoju, jezični razvoj bit će u drugom planu (Cvetković-Lay, 2002).

Slijede neki od primjera mogućeg pokazatelja darovitosti, ako dijete ranije od većine svojih vršnjaka:

- Može strpljivo saslušati dugu priču i još vas moli da mu je pročitate ponovno
- Prohoda i progovori ili iskazuje rano zanimanje za slova
- Zanima se i pokazuje razumijevanje za pojam broja i vremena
- S lakoćom sastavlja slagalice namijenjene starijoj djeci
- Pokazuje snažan osjećaj za glazbu
- Sjeća se složenijih događaja i opisuje ih nakon duljeg vremena s jasnim detaljima
- Ima izražen smisao za humor ili raspoznaje nesklad kao smiješan
- Jasno prepričava priče ili pripovijeda događaje te samo stvara uvjerljiv završetak priče ako stanete prije kraja

(Smutny, 1991, prema: Cvetković-Lay, 2002, str. 29)

Ključ razvoja, u ovom i u kasnijim razdobljima jest radoznalost. Dijete želi sve znati, sve isprobati i biti svugdje. Stoga te prilike treba iskoristiti i omogućiti djetetu da uči iz svoje radoznalosti. Sve ono što se u tom razdoblju može učiniti najvažnije je za razvoj dječje inteligencije te sukladno tome nije se poželjno služiti zabranama i ograničenjima, osim u slučajevima kada dijete ugrožava vlastiti ili tuđi život, imovinu i slično. Također, bitno je postavljati granice kada je to potrebno te je mnogo uspješnije preusmjeravati djetetove pažnje na druge sadržaje nego reći „ne“ (Cvetković-Lay, 2002).

2.3. Predškolske godine: od 3. do 7. godine

U razdoblju od 3. do 7. godine posebni talenti postaju konkretniji i uočljiviji te idu usporedno s nekim karakteristikama i sposobnostima djeteta. Cvetković-Lay (2002) navodi listu ponašanja i

sposobnosti koje mogu ukazivati na darovitog predškolca, ako se kod djeteta jave ranije ili izraženije nego kod većine njegovih vršnjaka. Sposobnosti darovitog djeteta su sljedeće:

- Voli se igrati riječima
- Ispravno koristi gramatičke strukture ranije nego vršnjaci
- Ima bogat rječnik sa slikovitim metaforama i analogijama
- Prestaje ispitivati značenje novih riječi, uči ih i logično koristi u govoru
- Ima dug raspon pažnje za priče i razgovore, može točno prepričati priče s nizom detalja
- Uči čitati bez da ga se podučava i prije no što krene u školu
- Daje neobične i pametne odgovore na pitanja, vrlo je neovisan
- Ima istančan smisao za humor
- Može imati zamišljene suigrače u igri
- Uvijek je spreman maštati
- Postavlja pokusna pitanja i iskreno želi čuti i dobiti odgovor
- Prikuplja neobične stvari i uči sve što može saznati o njima
- Iskazuje sposobnost vođenja
- Osjetljiv je za tuđe osjećaje
- Razumije govor tijela (pokreta)
- Prilagođava se potrebama ili razini vještina suigrača
- Prilagođava svoj način izražavanja mlađoj djeci
- Lakše račune radi napamet
- Povezuje sjećanja sa sadašnjim događajima
- Pamti i sposoban je ponoviti složenije upute koje uključuju nekoliko postupaka
- Razvija osjećaj za red i zapaža svaku promjenu u rutini
- Vrijeđa ga nepravda
- Izabire starije suigrače i uživa u razgovorima s odraslima
- Uviđa više odgovora na pitanje, uočava dvosmislenost
- Pokazuje sklonost perfekcionizmu

(Smutny, 1991, prema: Cvetković-Lay, 2002, str. 31)

Cvetković-Lay (2002) navodi kako je od jednog do drugog područja razvoja u predškolskoj dobi djeteta moguća velika razlika te je sasvim normalno da darovita djeca mogu u nečemu biti vrhunska nasprem svojih vršnjaka, dok u drugim stvarima mogu zaostajati za većinom svojih vršnjaka. U predškolskom razdoblju se tako uočavaju djeca koja su napredna u spoznajnom razvoju, a istodobno su ispod razine vršnjaka u motornom ili socioemocionalnom razvoju. Stoga nije začuđujuća situacija vidjeti šestogodišnjaka koji je na intelektualnoj razini osmogodišnjaka, a na emocionalnoj razini četvorogodišnjaka.

Djeca koja su napredna u spoznajnom razvoju često imaju poteškoća u pronalaženju zajedničkog jezika s vršnjacima te među njima teško nalaze sugovornike iz razloga što oni prednjače i u govornom izražavanju i shvaćanju okoline stoga se radi komuniciranja obraćaju odraslima te vole njihovo društvo (Cvetković-Lay, 2002).

2.4. Razlike između bistrog i darovitog djeteta

Mnoga djeca rane i predškolske dobi mogu iskazati samo neke od navedenih osobina i najčešće superiorniji razvoj sposobnosti. Tu djecu možemo ubrojiti u „bistru djecu“ od kojih će se neki, uz povoljne nasljedne osobine i odgojne utjecaje, razviti u darovitu djecu, dok drugi neće. Britanski stručnjak D. George, u programu osposobljavanja odgojitelja i učitelja za rad s darovitom djecom, često upozorava na razlike između bistre i darovite djece. Autorice Cvetković-Lay i Sekulić Majurec (1998) sastavile su popis koji može pomoći u uočavanju razlika među njima te boljem razumijevanju prirode darovitog djeteta u odnosu na bistro dijete.

BISTRO DIJETE	DAROVITO DIJETE
Zna odgovore	Postavlja pitanja
Zainteresirano je	Iznimno je radoznalo
Ima dobre ideje	Ima neobične ideje
Trudi se pa dobro prolazi na testovima	Zaigran je, a ipak dobro prolazi na testovima
Odgovara na pitanja	Raspravlja do u detalje, razrađuje, usavršava
Vođa je skupine	Samosvojno je, često radi samo
Zainteresirano sluša	Iskazuje snažne osjećaje i stavove o onome što sluša

S lakoćom uči	Već zna
Uživa u društvu vršnjaka	Više voli društvo odraslijih i odraslih
Shvaća značenje	Samostalno izvodi zaključke
Osmišljava zadatke i uspješno ih izvršava	Inicira projekte
Točno kopira zadano	Kreira nova rješenja
Prima informacije, upija ih	Služi se informacijama
Dobro pamti	Dobro pretpostavlja
Zadovoljno je vlastitim učenjem, postignućem	Vrlo je samokritično
Živahno je pri promatranju	Pažljiv je promatrač

(Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998, str. 34)

Dok bistro dijete rane i predškolske dobi odgojitelji vrlo brzo prepoznaju, s darovitim djetetom to nije slučaj. Za uočavanje darovite djece rane i predškolske dobi postoje najmanje tri skupine djece na koje odgojitelji trebaju obratiti posebnu pozornost:

1. Djeca s visokim postignućima u aktivnostima kojima se bave, ona koja sve rade na iznimno visokoj razini – postavljaju pitanja istraživačkog tipa, lako uče i shvaćaju, puni su ideja i informacija te imaju bogat rječnik. Vrlo je lako za odgojitelja uočiti ovakvo dijete no problem nastaje u zadovoljavanju njegovih specifičnih čuvstvenih, socijalnih i spoznajnih odgojno-obrazovnih potreba.
2. Djeca s problemima u ponašanju, u kojih se tek procesom identifikacije darovitih otkriju njihove visoke sposobnosti – djeca visokih sposobnosti, djeca s izraženom kreativnošću te ona s nekim posebnim talentom izuzetno su osjetljiva na zanemarivanje ili nedovoljno poticanje razvojnih potencijala. Takva djeca mogu početi iskazivati razne oblike neprilagođenog i asocijalnog ponašanja radi nezadovoljavanja njihovih specifičnih odgojno-obrazovnih potreba.
3. „Nepримjetnu“ darovitu djecu, tihu, stidljivu i povučenu najteže je uočiti jer često ne izazivaju pozornost odgojitelja – stidljiva djeca se prilagođavaju djeci prosječnih sposobnosti i često čine samo ono što se od njih traži kako bi ostala neprimijećena u skupini. Također, razna istraživanja pokazuju da je u ovoj skupini djece više djevojčica nego dječaka.

(Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998, str. 35)

2.5. Karakteristike darovite djece

Razna ispitivanja pokazala su kako su karakteristike uspješnih odraslih osoba sljedeće: zadovoljstvo poslom i obiteljskim životom, radna upornost, dobra društvena adaptacija u djetinjstvu, dobro mentalno zdravlje u mladosti i dobar retrospektivni stav prema roditeljima. Nasuprot tome, darovita djeca često imaju lošiju sliku o sebi za razliku od njihovih vršnjaka prosječnih sposobnosti, a prelaskom u adolescenciju ta se slika o sebi samo snižava (Zovko, 1993). Kod nadarene djece njihova slika o sebi, kako smo već napomenuli, podložna je negativnim samoprocjenama zbog velike samokritičnosti, a činitelji koji posebno pridonose razvoju negativne slike o sebi su nemogućnost iskorištavanja svojih sposobnosti, doživljaj neuspjeha, pretjerana očekivanja od djeteta i postavljanje nerealističnih očekivanja od strane roditelja i drugih osoba (Vlahović-Štetić, 2008, prema Janos i Robinson, 1985). Ustanovljeno je moguće emocionalno i socijalno prilagođavanje darovite djece s kvocijentom inteligencije između 125 i 150. Za razliku od toga, djeca s kvocijentom inteligencije iznad 170 imaju veće šanse iskusiti samoću i izolaciju s obzirom na to da su sve udaljenija od prosjeka i time je sve manje vršnjaka s kojima mogu komunicirati (Zovko, 1993).

Po pitanju fizičkih karakteristika, ustanovljeno je da pri rođenju darovita djeca imaju veću tjelesnu težinu, prije nauče hodati, manje su zabrinuta nego vršnjaci, zdravija su te stoga su fizički superiornija. Nije isključeno da takve karakteristike mogu biti rezultat dobre ishrane, dobre zdravstvene skrbi, visokog životnog standarda te pozitivnog utjecaja okoline. Nasuprot tome, autor Zovko (1993) navodi da su Laycock i Caylor (1974) komparirali osobe s veoma različitim kvocijentom inteligencije te nisu našli nikakve bitne razlike u njihovim fizičkim karakteristikama. Stoga bi se na temelju toga, moglo također reći da intelektualna sposobnost ne prati nužno i fizičku superiornost.

Zovko (1993) navodi dvije liste ponašanja darovite djece – jedna lista slijedi pozitivne aspekte intelektualne darovitosti, dok druga slijedi one negativne. Pod pozitivne aspekte navedeno je da

takva djeca: dobro izražavaju misli i osjećaje, svjesno rade, konstantno postižu uspjeh, žele učiti, istraživati; traže dodatne informacije; osjetljivi su na osjećaje i prava drugih; originalni su u diskusiji i stimulativno djeluju; pridonose svom uspjehu i uspjehu drugih. Nasuprot tome, u listi negativnih aspekata navedeno je da mogu biti skloni dominaciji u diskusiji, nestrpljivi pri prijelazu na novi zadatak, dobiti etiketu „njuškalo“; mogu se suprotstaviti standardnim postupcima ili pravilima; brzo izgubiti interes za ono što rade i slično (Zovko, 1993).

2.5.1. Slika o sebi

Autorica Vlahović-Štetić (2008) govori o tome kako je slika o sebi zapravo slika o vlastitoj osobnosti koja sadrži mnogo čimbenika koji se uvrstavaju u cjelinu doživljaja „ja“. Isto se tako može dočarati kao hipoteza kojom se pokušava odgovoriti na dva pitanja: „Tko sam ja?“ i „Što ja mogu?“. Pojam, odnosno sliku o sebi, moguće je prikazati kao određenu hijerarhiju u kojoj se na vrhu nalazi opći pojam o sebi, zatim slijedi tjelesni pojam o sebi, pojam o vlastitom postignuću, socijalni pojam o sebi te duhovni (Vlahović-Štetić, 2008).

Vlahović-Štetić (2008) navodi nekoliko dimenzija koje sadrže pojam, odnosno sliku o sebi:

Znanje o sebi – uključuje točne tvrdnje o svojim mogućnostima, postignućima i osobinama. Razna istraživanja dokazuju da je, kod osoba koje su bolje prilagođene, područje svjesnosti o sebi veće. Takve osobe spremne su istraživati i otkrivati svoje „ja“. Dokle god ne poznaju same sebe, ne mogu mijenjati ono što im stvara teškoće. Ako nisu svjesne razloga vlastitih uspjeha i neuspjeha i onoga kako ih drugi ljudi doživljavaju, suočavanje s tim teškoćama postaje znatno teže.

Očekivanja od sebe pojam je koji se odnosi na sliku o tome što bi osobe htjele postati. Ta se želja može pojaviti u dva oblika, a to su: „željeni ja“ i „idealni ja“. Ako je velika razlika između ta dva oblika, mogućnost je pojavljivanja negativnih emocija, poput razočarenja, tuge, tjeskobe i povučenosti, velika.

Samovrednovanje je svakodnevno procjenjivanje svog „opaženog ja“ sa „željenim ja“, a rezultat toga je razina samopoštovanja. Samopoštovanje teži biti nisko ako „opažano ja“ vidno zaostaje za „željenim ja“, no ako su „opažano ja“ i „željeno ja“ usklađeni, samopoštovanje će biti visoko. Kako bi stvorili mogućnost promjene slike o sebi, glavnu ulogu ima samopoštovanje. (Vlahović-Štetić, 2008).

Vlahović-Štetić (2008) prema autorima Miljković i Rijavec (1996) postavlja pitanje što to zapravo znači pozitivna, a što negativna slika o sebi uzimajući u obzir da posjedovanje pozitivne slike o sebi ne znači biti umišljen ili precjenjivati svojih mogućnosti. Govoreći za pojedinca koji ima negativnu sliku o sebi povezujemo ga s osobom koja sebe ne poznaje, odnosno samog sebe slabo poznaje. Takvu osobu nove spoznaje straše i izazivaju osjećaj tjeskobe i frustracije. Također, poznato je da takva osoba postavlja nerealistične ciljeve koje ne može ostvariti. Posljedice negativne slike o sebi često mogu dovesti do kliničke slike depresije (Vlahović-Štetić, 2008). Nasuprot tome, pojedinac koji ima pozitivnu sliku o sebi prihvaća sebe upravo onakvog kakav je, samog sebe dobro poznaje, lakše se prilagođava situacijama, s obzirom na to da je spreman razmotriti različite vidove svoje ličnosti, te u tome ne vidi prijetnju. Takav pojedinac svoje neuspjehe ne gleda kao na mane, već na pogreške koje može ispraviti u nove prilike (Vlahović-Štetić, 2008).

Promatrajući darovitu djecu, raznim je istraživanjima dokazano kako nadareni pojedinci, oni koji su imali priliku pokazati svoju nadarenost i uspješnost, imaju nešto pozitivniju sliku od svojih vršnjaka. No, darovitost nije nužno popraćena pozitivnom slikom o sebi. Vlahović-Štetić (2008) drži do toga da je kod takve djece slika o sebi podložna negativnim samoprocjenama zbog velike samokritičnosti. Navodi činitelje koji mogu pridonijeti razvoju negativne slike o sebi, a to su nemogućnost iskorištavanja svojih sposobnosti i nerealistična očekivanja od strane okoline što dovodi do doživljaja neuspjeha.

3. MITOVI I PREDRASUDE O DAROVITOSTI

U davnim vremenima znastvenici su genije povezivali s osobama problematičnog uma, a darovitost s mentalnim i emocionalnim problemima. Nasuprot tome, američki psiholog Lewis Terman, ujedno i prva osoba koji je koristio termin *darovit*, tvrdio je kako daroviti pojedinci mogu iskusiti nestabilnost koja ne proizlazi iz njihove darovitosti, već iz njihove okoline. Njegovi su podatci pokazivali kako su daroviti pojedinci stabilniji od obične populacije Yahnke Walker, 2007). Također, Yahnke Walker (2007) navodi kako je još jedan od mitova bio: „brzo sazri, brzo istruni“. Drugim riječima, tvrdio je da daroviti ljudi sagore već u ranim godinama. Nadalje, smatralo se da djeca rođena s određenim količinom sposobnosti, jednom kad potroše tu količinu sposobnosti, više ju nemaju. No, Terman je ukazao na to kako djeca mogu povećati svoje sposobnosti i potencijale, odnosno mogućnosti kroz svoj život.

Pogrešna saznanja o darovitoj djeci nisu ostavljena u davnim vremenima, ona postoje i danas te su razlog zbog kojeg nekolicina roditelja odbijaju obilježavanje djeteta kao darovitog. Neka od zablude o darovitoj djeci u sadašnjosti su ta da će djeca sama uspjeti bez ičije pomoći; kada takva djeca pogriješe, moraju biti kažnjeni strože nego ostala djeca jer bi oni trebali znati bolje; trebaju stalno biti pred izazovom i nešto raditi u suprotnom će se ulijeniti; trebaju biti jednako zreli u svim područjima i sl. (Yahnke Walker, 2007).

Winner (1996) je analizirala razne mitove i predrasude o darovitoj djeci kojih je mnogo. Jedna od predrasuda je ta da darovita djeca imaju iznadprosječni kvocijent inteligencije (IQ) što bi značilo da je darovitost uvjetovana visokim kvocijentom inteligencije. No, stvarnost je takva da je darovitost za pojedino područje, naprimjer jezik, matematika, glazba, umjetnost, šah, balet, tenis i gimnastika, neovisna o kvocijentu inteligencije. Ako bi se djecu koja izražavaju darovitost u području umjetnosti ili glazbi tražilo postizanjem IQ rezultata, ta bi djeca mogla proći neopaženo.

4. OSNOVNE POTREBE DAROVITOG DJETETA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU

„Imaju li darovita djeca posebne odgojno-obrazovne potrebe?“ – odgovor na ovo pitanje je potvrđan. Prema navedenim karakteristikama i razlikama darovitog djeteta u odnosu na djecu prosječnih sposobnosti, darovito dijete posjeduje poseban sklop osobina. Kako su djeca s određenim razvojnim smetnjama „drukčija od većine“, tako su i darovita djeca „drukčija od većine“ te takav sklop osobina također uvjetuje i njihove posebne odgojno-obrazovne potrebe (Vlahović-Štetić, 2008).

Autorica Vlahović-Štetić (2008) navodi najistaknutije odgojno-obrazovne potrebe darovitog djeteta:

Potreba za druženjem s vršnjacima kronološke dobi – darovita su djeca u nekim područjima vrlo slična svojim vršnjacima i imaju potrebu biti prihvaćeni te s njima dijeliti određena iskustva. Također, vrlo je bitno da darovito dijete nauči poštovati i prihvaćati djecu koja su manje darovita te s njima surađivati.

Potreba za druženjem s vršnjacima sličnih visoko razvijenih sposobnosti – kako smo naveli, darovita djeca često mogu biti izolirana i ne komunicirati s vršnjacima radi velike razlike u kvocijentu inteligencije i sposobnosti, stoga je vrlo bitno, radi međusobnog poticanja i smanjena osjećaja izoliranosti, djeci iznadprosječnih sposobnosti omogućiti kontakt s djecom njima sličnih sposobnosti.

Potreba za radom u obogaćenim i proširenim odgojno-obrazovnim programima – širenje obrazovnog programa u dubinu i širinu ili stvaranje novih programa, grupe za nadarene, mentorski rad sa stručnjacima samo su neke od mogućnosti za rad u obogaćenom i proširenom programu.

Potreba za nezavisnošću u učenju – poželjno je darovitoj djeci omogućiti samostalan rad i istraživanje.

Potreba za izazovima u kojima se može doživjeti i povremeni neuspjeh – moguće je primijeniti strategiju postavljanja zadataka u blizinu krajnjih granica, tzv. približnog razvoja. Odgojitelj može težim, dodatnim i izazovnijim zadacima pomoći da i dalje razvijaju svoje sposobnosti.

Potreba za sudjelovanjem u širokim programima kojima se potiče cjelokupan razvoj – poželjno je zadovoljiti ovu potrebu kako ne bi došlo do prebrze „specijalizacije“, čime bi se kasnije mogao ugroziti razvoj ostalih djetetovih sposobnosti. Stoga je vrlo važno darovitom djetetu omogućiti rad na kvalitetnim programima izazovnog sadržaja koji omogućuju otkrivanje i razvoj svih potencijala.

Ako se ne osigura adekvatno zadovoljavanje psiholoških, socijalizacijskih i odgojno-obrazovnih potreba darovite djece, može doći do opasnosti od trajnog zanemarivanja, potiskivanja i neiskorištavanja djetetovih potencijala (Bouillet, 2019). Također, zbog nezadovoljavanja odgojno-obrazovnih potreba darovitog djeteta, moguća su „nezgodna“ ponašanja. Cvetković-Lay i Sekulić Majurec (1998) navodi najčešće negativne vrste ponašanja:

Agresivnost/dosada – iskazivanje agresivnosti ili dosade jedan je od najčešćih problema u ponašanju darovite djece. Takav oblik ponašanja najčešće je popraćen nedovoljnim izazovnim okruženjem, zahtjevom da dijete uči ono što već zna, odbačenošću darovitog djeteta od strane vršnjaka ili manje sposobne djece, nemogućnošću igranja s djecom prosječnih sposobnosti i uživanja u igri te netolerantnošću prema djeci prosječnih sposobnosti s obzirom na to da s njima ne može podijeliti svoje interese. Poznato je da darovita djeca imaju vrlo razvijenu empatiju i osjetljiva su za tuđe osjećaje, stoga odbacivanje od strane ostale djece rezultira agresijom ili povlačenjem.

Frustriranost i pretjerana osjetljivost – najčešće se javljaju kao posljedica nesklada između visokih ciljeva koje si je dijete samo postavilo i nemogućnosti njihova ostvarenja. Izražena samokritičnost je često popraćena ovakvim ponašanjem kao i osjećaj nezadovoljstva ako ono što radi nije savršeno izvedeno. Ako se darovitoj djeci ne omogući učenje onog što žele te se time uskrati zadovoljavanje interesa, darovita djeca stječu negativne stavove prema vrtiću.

„Monopoliziranje“ odraslih – s obzirom na to da je darovito dijete predškolske dobi u velikoj mjeri upućeno na odrasle u nalaženju odgovora na razna pitanja, često je skloni zaokupiti odrasle više od ostale djece. Razlog takvog ponašanja, odnosno „monopoliziranja“ odgojitelja, često dovodi do toga da ga ostala djeca odbace. Darovita djeca često običavaju komunicirati s odraslima kao sebi ravnima, odnosno otvoreno iskazivati svoje misli i ideje te se uz to sukobljavati s njima, što odgojitelji tumače kao neprilagođeno ponašanje.

Često uslijed neadekvatnog odgojno-obrazovnog kurikulumu te sadržaja učenja i poučavanja, koji kod darovite djece mogu izazvati „nezgodna“ ponašanja, kao i osobine koje se kod njih ne očekuju poput otpora prema radu, neprihvatanja neuspjeha, površnosti i sl., mogu rezultirati pogrešnom dijagnozom poremećaja poput ADHD-a, bipolarni afektivni poremećaj, opsesivno-kompulzivni poremećaj, depresija, Aspergerov sindrom i slično (Bouillet, 2019).

5. PROGRAMI ZA DAROVITU DJECU

Rano otkrivanje darovitosti u vrtiću, koje provodi psiholog u suradnji s drugim stručnjacima dječjeg vrtića, važno je kako bi se dijete moglo uključiti u posebne programe predškolskog odgoja i obrazovanja za darovitu djecu. Programe za darovitu djecu provode odgojitelji i stručni suradnici te se po potrebi uključuju odgovarajuće stručne i znanstvene ustanove.

Programi namijenjeni darovitoj djeci ostvaruju se u svim odgojno-obrazovnim skupinama bez obzira na vrstu programa te također u kraćim posebno odgojno-obrazovnim programima primjerenim sposobnostima, interesima i potrebama djeteta u dogovoru s roditeljima ili skrbnicima.

Programi se temelje na individualnim sposobnostima, sklonostima i interesima, stalnoj suradnji između odgojno-obrazovnih djelatnika i roditelja, dodatnim programskim sadržajima, praćenju djetetova napredovanja te suradnji sa stručnjacima i znanstvenim ustanovama.

Posebni programi za darovitu djecu u odgojno-obrazovnoj ustanovi ostvaruju se kao prošireni redoviti programi koji su djelomično prilagođeni djetetovim interesima, sposobnostima i sklonostima. U takvim programima djeca rade u manjim skupinama s djecom sličnih interesa, sposobnosti i sklonosti. Prošireni su sadržajima koji potiču razvoj specifičnih područja darovitosti, a tu se ubrajaju igraonice za darovitu djecu sličnih intelektualnih sposobnosti te individualni mentorski rad (<https://mzo.gov.hr/posebne-mogucnosti-u-sustavu-ranog-i-predskolskog-odgoja-i-obrazovanja/odgoj-i-obrazovanje-darovite-djece-u-djecjem-vrticu/1020>).

Obogaćeni program je program koji dijete ostavlja da bude dijete, ali mu isto tako omogućuje okruženje bogato poticajima, izazovima i mogućnostima. Prema Cvetković-Lay (2002) darovito dijete u obogaćenom programu uživa prednosti svoje vršnjačke skupine s obzirom na to da nema trajnog izdvajanja u posebne skupine, ali u isto vrijeme ima i mogućnost iskusiti poticajno druženje s djecom koja su mu bliska u nekim područjima poput spoznajnog, stvaralačkog ili nekog drugog. Također, u obogaćenom se programu provode aktivnosti kroz koje se razvija kreativno (stvaralačko) i logičko mišljenje. Stvaralačko mišljenje sastoji se u traženju rješenja nekog problema, a obično dovodi do netipičnih rješenja. Logično mišljenje je usmjereno ka traženju jednog ispravnog rješenja problema, ali uz proces koji se sastoji od planiranja, otkrivanja i uspostavljanja veza među pojavama, uspoređivanjima i slično. Kreativno i logičko mišljenje iznimno je bitno jer djeca s razvijenim sposobnostima rado prihvaćaju poticanje misaonih procesa kroz razne igre (Cvetković-Lay, 2002). Ovim programom, osim darovitih, profitiraju i ostala djeca koja se uključuju prema razini svojih sposobnosti, a odgojitelji se za provođenje ovakvog programa dodatno pripremaju.

6. ULOGA ODGOJITELJA U ODGOJU I OBRAZOVANJU DAROVITOG DJETETA

Uloga odgojitelja u djetetovom životu vrlo je bitna jer utječe na oblikovanje odgovornih ličnosti. Neke su od općenitih uloga odgojitelja u odgojno-obrazovnoj ustanovi poticanje svakog djeteta do njegovih maksimalnih mogućnosti, poticanje samostalnosti, zadovoljavanje dječjih potreba i interesa, prepoznavanje odstupanja u razvoju kao i izuzetno razvijenih potencijala djeteta.

Na razna pitanja o djeci, najbolje odgovore mogu dati upravo sama djeca. Na pitanje „Što očekuješ od dobrog učitelja/odgojitelja?“ djetetov odgovor je bio da treba biti brižan, da pokaže simpatije kada im je teško, da ima smisla za humor, da nema miljenike, da stvari shvaća s dječje točke gledišta (George, 1995, prema: Cvetković-Lay i Sekulić Majurec, 1998)

Cvetković-Lay i Sekulić Majurec (1998) navode karakteristike odgojitelja koje je u svojoj knjizi autorica Saunders J. (1986) napisala za roditelje male darovite djece, s naglaskom da ne očekuju da će odgojitelj imati sve navedene osobine. Te osobine su sljedeće:

- Dobrog je zdravlja i ima mnogo energije
- Iskazuje i cijeni kreativnost i originalnost
- Ima smisla za humor
- Čvrst je, ali i prilagodljiv
- Sposoban je shvatiti i dopustiti dvosmislenosti i neodređenosti
- Usmjeren je na ono što djeca mogu, a ne na ono što ne mogu
- Prijemčiv je za nove ideje
- Iskazuje intelektualnu znatiželju
- Ima mnogo znanja i iskustava o teoriji i praksi predškolskog odgoja
- Pažljivo promatra dječje ponašanje
- Jasna mu je vlastita „filozofija“ odgoja
- Strpljiv je i otvoren za sugestije

(Saunders, J., 1986, prema: Cvetković-Lay i Sekulić Majurec, 1998, str. 76)

Cvetković-Lay i Sekulić Majurec (1998) поближе nam govore o zadatcima koje je Tannenbaum (1980) naveo u svojim tečajevima koji pomažu odgojiteljima u stjecanju, kako osobne, tako i profesionalne kompetencije za rad s darovitom djecom. Razvijanje samopoimanja i osjetljivosti prema drugima, stjecanje znanja o procesu učenja i razvoja te stjecanje vještina djelotvornog poučavanja tri su zadatka kojima se treba posvetiti posebna pozornost.

U razvijanju samopoimanja i osjetljivosti prema drugima, poseban se značaj pridaje snazi ličnosti i odgojiteljevoj izgradnji pozitivne slike o sebi radi dobrog podnošenja kritike, te da takvom odgojitelju rad s djecom većih sposobnosti od vlastitih ne budi osjećaj neugode i stresa već da to doživljava kao izazov (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998).

Nadalje, širenjem znanja odgojitelja o procesu učenja i razvoja darovite djece naglašava se potreba da odgojitelji tijekom rada s darovitom djecom svoju pozornost podjednako usmjere na proces učenja kao i na njegove učinke. Također, moraju razumjeti da rezultat naučenog ne ovisi samo o djetetu, već i o načinu rada odgojitelja (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998).

Stjecanje vještina djelotvornog poučavanja obuhvaća uvježbavanje vještine vođenja razgovora, usmjeravanja, postavljanja pitanja, slušanja, motiviranja i sl. Također, uvježbavaju se u i poticanju nekih intelektualnih vještina poput toga kako pomoći djetetu u postavljanju i provjeravanju hipoteze i sl. (Cvetković-Lay, Sekulić Majurec, 1998)

ZAKLJUČAK

Darovitom djetetu, kao i svakom pojedinom djetetu, treba pristupiti individualno zadovoljavajući njegove potrebe i interese. Ono što darovitu djecu čini specifičnom jest njihova želja i motivacija za učenjem i napredovanjem, njihova fokusiranost te načini pristupanja problemima i zadacima. Takva djeca stvari rade prije, bolje i brže od svojih vršnjaka. Darovita djeca mogu posjedovati iznadprosječne sposobnosti u području inteligencije, kreativnosti, obrazovanja, socijalizacije ili psihomotorike. Važno je zapamtiti da je dijete darovito ako posjeduje iznadprosječne sposobnosti samo u jednom od navedenih područja. Djetetu se mora omogućiti da bude dijete bez obzira na njegove sposobnosti i potencijale. Također, darovitoj djeci treba pružiti obogaćene programe koji, osim okruženja bogatog poticajima, izazovima i mogućnostima, pružaju mogućnost uživanja u prednostima vršnjačke skupine. Postoje razni činitelji koji utječu na pitanje hoće li se djetetova darovitost razviti. Jedni od su poticajna okolina, svojstva djetetove ličnosti, kao naprimjer: motivacija, usmjerenost na zadatak i slično. Nezadovoljavanje i nepoticanje djetetovih želja i potreba kod darovite djece često rezultira negativnim ponašanjem. Agresivnost djeteta je jedan od oblika negativnog ponašanja darovitog djeteta u slučaju nezadovoljavanja njegovih potreba. No, poznato je i da darovito dijete ima vrlo razvijenu empatiju, stoga odbacivanje darovitog djeteta od strane vršnjaka također može rezultirati agresijom ili povlačenjem. Nadalje, često neadekvatno odgojno-obrazovni kurikulum te sadržaj učenja i poučavanja kod darovite djece može izazvati razna ponašanja koja se od njih ne očekuju, a to može rezultirati pogrešnom dijagnozom poremećaja poput bipolarnog afektivnog poremećaja, ADHD-a i slično.

Osim poticajne okoline koja potiče razvoj djetetovih sposobnosti i potencijala, veliku ulogu u zadovoljavanju djetetovih potreba ima upravo odgojitelj koji je s djetetom svakodnevno u odgojno-obrazovnoj skupini. Darovitoj djeci potreban je dobar odgojitelj koji će prepoznati i priznati djetetovu darovitost, koji neće precijeniti svoje sposobnosti i iskustvo u radu s takvom djecom te, ako je potrebno, tražit će potrebnu pomoć i podršku kako bi na adekvatan način omogućio darovitom djetetu razvijanje u cijelosti.

LITERATURA

Bouillet, D. (2019). Inkluzivno obrazovanje: odabrane teme. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet

Cvetković-Lay, J., Sekulić-Majurec, A. (1998). Darovito je, što ću s njim? Zagreb: Alinea

Cvetković-Lay, J. (2002). Ja hoću i mogu više. Zagreb: Alinea

Cvetković-Lay, J. (2010). Darovito je, što ću sa sobom. Zagreb: Alinea

Cvetković-Lay, J. (2010). Kad bi se njih pitalo: priče iz radionice za darovitu djecu. Zagreb: Alinea

Čudina-Obradović, M. (1991). Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje. Zagreb: Školska knjiga

Diamond, M. (2006). Čarobno drveće uma: kako razvijati inteligenciju, kreativnost i zdrave emocije vašeg djeteta od rođenja do adolescencije. Lekenik: Ostvarenje

George, D. (2005). Obrazovanje darovitih: kako identificirati i obrazovati talentirane učenike. Zagreb: Educa

Kubelka, R. (2013). Dječji talenti: otkrijte talente svog djeteta podržavajući izvornost dječjeg učenja. Velika Mlaka: Ostvarenje

Škola pedagoga (26; 2002; Šibenik). Poticanje darovite djece i učenika. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor

Vlahović-Štetić, V., Vizek Vidović, V., Ambrašić, L., Vojnović, N., Pavlin-Bernardić, N. (2008). Daroviti učenici: teorijski pristup i primjena u školi. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

von Krafft, T., Semke, E. (2008). Kako otkriti i potaknuti darovitost. Zagreb: Mozaik knjiga

Walker, S. Y. (2007). Darovita djeca: vodič za roditelje i odgajatelje: kako razumijeti, podržati i potaknuti vaše darovito dijete. Zagreb: Veble commerce

Winner, E. (2005). Darovita djeca: mitovi i stvarnost. Lekenik: Ostvarenje

Zovko, G. (1993). Odgoj izuzetne djece. Zagreb: Hrvatska akademija odgojnih znanosti

Mrežne stranice:

<https://mzo.gov.hr/posebne-mogucnosti-u-sustavu-ranog-i-predskolskog-odgoja-i-obrazovanja/odgoj-i-obrazovanje-darovite-djece-u-djecjem-vrticu/1020> (pristupljeno 15. lipnja 2021.)

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.